

Perényi Bálint

Adalékok az Államtudományi Intézet szerepéhez a két világháború közötti magyar geopolitikában – Fekete Lajos jugoszláv referens

Az Államtudományi Intézet

Az 1918-tól 1945-ig tartó időszak a jelenkori magyar történelem egyik legmeghatározóbb periódusa, amelynek fejleményei és következményei a mai napig számottevően éreztetik hatásukat a magyar társadalomban. A trianoni békediktátum alapjaiban határozta meg a magyar politikai és diplomáciai áramlatok, valamint törekvések irányát a II. világháború lezárásáig. A magyar politikai elit erőfeszítései a reálpolitikai helyzet változásait figyelembe véve hol hivatalosan, hol kimondatlanul az I. világháborút lezáró békerendszer megváltoztatására és ezzel együtt a területi revízióra irányultak.¹ A trianoni sokkhatás a politikumon kívül a társadalom széles rétegét érintette, ahogy a revíziós cél is egyfajta társadalmi konszenzust hozott létre. Az össztársadalmi erőfeszítésből a földrajztudomány is kivette a részét, hiszen a korszak legkiválóbb geográfusai, mint például Cholnoky Jenő vagy Prinz Gyula számos művükben foglalkoztak a Kárpát-medencével mint természeti, társadalmi, gazdasági és politikai egységgel.² Teleki Pál ebből a szempontból különleges helyet tölt be a korszak szellemi és politikai vezérszemélyiségeinek sorában. Tudományos és politikai munkásságát egyaránt döntően befolyásolta Magyarország I. világháborút követő sorsa. A magyar politikai földrajz egyik legkiválóbb művelőjeként politikai tevékenységében mindig a tudományos szempontokat tartotta szem előtt, a földrajztudományt pedig a haza szolgálatában művelte.³

¹ Kovács Anikó: Adalékok a magyar revíziós mozgalom történetéhez. *Regio*, 5. (1994), 3. 70–94.

² Hajdú Zoltán: *Magyarország történeti államföldrajza*. Budapest, Dialóg Campus, 2019.

³ Kubassek János: Teleki Pál, a magyar politikai földrajz atyja. *Magyar Tudomány*, 172. (2011), 8. 989–990.

Teleki 1926-ban hozta létre az Államtudományi Intézetet, amelynek fő feladata a Magyarországtól elszakított területekre vonatkozó mindennemű anyag és adat szisztematikus gyűjtése, feldolgozása, valamint közzététele volt. Létrehozását követően az Államtudományi Intézet egyfajta döntés-előkészítő műhelylé vált, amely kulcsfontosságú információkat szolgáltatott a magyar politika és diplomácia számára az ország külpolitikai terveinek megvalósításához.⁴

A gyűjtőmunka elsődleges célja az volt, hogy egy majdani, közép-európai térséget érintő területi rendezés vagy egy új békeszerződés létrejöttékor a magyar fél rendelkezzen a legpontosabb és legnaprakészebb, valamint a valóságot leginkább tükröző statisztikai és térképanyaggal. Az Államtudományi Intézetben folyó munka ebből kifolyólag az összes utódállamra és a szélesebb értelemben vett közép-európai régióra is kiterjedt. Statisztikai információk és kiadványok mellett begyűjtötték az elérhető térképeket, könyveket, oktatási és kulturális adatokat, a közigazgatási és törvénykezési rendelkezéseket, valamint az ezen államokból érkezett vagy ott élő személyek szóbeli beszámolóit is rögzítették. A dokumentált anyagot feldolgozták, értékelték és rangsorolták. Az Államtudományi Intézet munkatársainak jó része valamelyik elszakított országrészből származott, rendelkezett nyelv- és helyismerettel az adott utódállamra vonatkozóan, és tisztában volt az ott uralkodó viszonyokkal, így azon ország referenseként tevékenykedett az intézetben.⁵

Teleki Pál gyakran személyesen vett részt az intézetben folyó munkában, és felügyelte azt, a kezdeti munkatársakat is saját maga választotta ki és tanította be. Mivel az intézet tevékenysége megkövetelte az egyéni ambícióktól mentes, személytelen befelé fordulást, a referensek leginkább a fiatalabb korosztályokból kerültek ki, akik a begyűjtött adatokat politikai ideológiától függetlenül, érzelmek nélkül voltak képesek feldolgozni. Az első négy évben az adatgyűjtő munka kis létszámmal, hiányos anyagok alapján folyt. Az 1928–1936 közötti időszakban indult meg az intézet fejlődése, a gyűjtőmunka kiterjedt, és a létszám is növekedett. Ebben a korszakban kerültek oda olyan fiatalok, mint Kardos

⁴ Bárdi Nándor: A budapesti kormányzatok magyarságpolitikai intézményrendszere és stratégiája, 1918–1938. In Ujváry Gábor (szerk.): *A közös haza konfliktusai. A Kárpát-medence népei és kelet-közép-európai kapcsolataik*. Budapest, Kodolányi János Főiskola, 2014. 90–91.

⁵ Franyó Frigyes: Rónai András élete és tudományos munkássága. *Földrajzi Értesítő*, 57. (2008), 1–4. 23–24.

Béla és Rónai András, akik az elkövetkezendő években kulcsfontosságú szerepet játszottak az Államtudományi Intézet életében. A kezdetekben az intézeti munkatársak publikációs tevékenységet nem vagy csak nagyon korlátozott mértékben folytattak, az adatgyűjtés elsősorban a politikai és diplomáciai szervek belső tájékoztatását szolgálta. Csak amikor a referensek egy-egy szomszédos állam viszonyainak egyedülálló szakértői lettek, vált számukra lehetővé, hogy nyilvánosság előtt is köztegyék munkásságuk eredményeit, azonban ezt is nagyon gyakran írói álneven tették.⁶

Az Államtudományi Intézet és az általa gyűjtött anyagból összeállított dokumentumok nélkülözhetetlen szerepet játszottak az első és a második bécsi döntést előmozdító diplomáciai folyamatokban. Az intézet szakértői személyesen is részt vettek a tárgyalásokon, illetve az előkészítési folyamatokban, a dokumentációs anyagot pedig folyamatosan biztosították a magyar diplomácia részére.⁷ A tervek, térképek és közigazgatási kérdések kidolgozásán túl az Államtudományi Intézet feladata volt az utódállamok propagandája ellen való védekezés is, vagyis a különböző platformokon és memorandumokban megjelenő, a valóságnak nem megfelelő nemzetiségi és földrajzi viszonyokat bemutató anyagok tudományos alapú cáfolata.⁸

Az Államtudományi Intézet tevékenysége – a két világháború közötti magyar politikai földrajz és geopolitika tudománytörténetében betöltött kardinális jelentősége ellenére – igen csekély mértékben feltárt. Ennek több oka is van. Egyrészt, ahogy már említettük, a referensek elsősorban a nyilvánosság elől a háttérbe húzódva, többé-kevésbé szürke eminenciásként tevékenykedtek, amit az intézet jellege és jelentősége követelt meg. Ebből fakadóan a munkatársak jó részének kilétét a mai napig homály fedi. Másik okként pedig az intézet irat- és dokumentációs anyagának hiányát emelhetjük ki. A II. világháborút követően az intézet elég gyorsan perifériára került, anyagainak egy részét széthordták. Legnagyobb részét a Magyar Országos Levéltár pincéjében helyezték el, ahol viszont 1956-ban egy találat következtében sajnálatos módon megsemmisült.⁹

⁶ Rónai András: *Térképezett történelem*. Budapest, Püski, 1993. 83–84.

⁷ Rónai (1993): i. m. 118–136. és 159–176.

⁸ Rónai (1993): i. m. 183–184.

⁹ Bárdi (2014): i. m. 95.

Fekete Lajos jugoszláv referens rövid életműve

Az Államtudományi Intézet tevékenységének kutatásában és feltárásában az előző fejezetben kifejtettek miatt fontos előrelépés lehet az intézeti munkatársak azonosítása, valamint a korabeli sajtóban megjelent írásaik összegyűjtése, elemzése. Ezeknek az előnye az, hogy mivel a nyilvánosság előtt megjelenő publikációkról van szó, sokkal jobban fennmaradtak, mint az intézet többi dokumentációs anyaga, és így részben rekonstruálható belőlük az Államtudományi Intézet tevékenysége és politikai földrajzi érvrendszere.

Az intézet egyik (hiszen valószínűsíthető, hogy több is volt) jugoszláv referense Fekete Lajos volt. Életpályája meglehetősen rendhagyónak mondható: 1900-ban született a Szatmár vármegyei Újnémeten, 1973-ban Budapesten hunyt el.¹⁰ Költőként, újságíróként, jogásként dolgozott. Középiskolai tanulmányait Temesvárott és Budapesten végezte, majd Budapesten jogot kezdett tanulni. 1919-ben a Vörös Hadseregben tisztként szolgált. Szolnoknál román hadifogságba esett, majd onnan kiszabadulva Jugoszláviába távozott. 1929-ben irodalmi és közéleti tevékenysége miatt kiutasították az országból, ekkor visszatért Budapestre, ahol 1930-tól 1947-ig az Államtudományi Intézet tudományos munkatársaként dolgozott. 1934-ben költői tevékenységének elismerésül Baumgarten irodalmi díjat kapott.¹¹

Arról, hogy Fekete Lajos hogyan-miként és kin keresztül került az Államtudományi Intézethez, sajnos semmilyen információval nem rendelkezünk. Idézett rövid önéletrajzi kötetének csak biográfiai részében van feltüntetve, hogy 1930-tól 1947-ig volt munkatárs az Államtudományi Intézetben, de az életrajzi leírásban egy szóval sem említi sem az intézetet, sem az ott végzett munkáját.

A jugoszláviai magyarság helyzete Fekete Lajos publikációs tevékenységének tükrében

Fekete a nyilvánosság előtt írásaiban elsősorban a szomszédos déli állam magyar kisebbségének helyzetével foglalkozott, illetve a magyarság szemszögéből vizsgálta a jugoszláv államalakulatot. A magyarokat érintő politikai, földrajzi, gazdasági és mindennapi kérdéseket görcső alá véve mutatta be a trianoni utódállam

¹⁰ Kenyeres Ágnes (szerk.): *Magyar életrajzi lexikon*. Budapest, Akadémiai, 1981. 199.

¹¹ Fekete Lajos: *A bujdosó visszanéz. Önéletrajzi jegyzetek*. Szabadka, Életjel, 1971. 27–28.

strukturális egyensúlytalanságát. Alapvető meggyőződése szerint a jugoszláv kifejezés mögött a szerbek hegemoniája volt értendő, a Jugoszláviában élő és ebbe beletörődni nem akaró népek és vallási felekezetek közül pedig a leghátrányosabb helyzetben a magyar kisebbség volt.¹²

A témával kapcsolatos legtöbb publikációja (természetesen irodalmi tevékenységét nem számítva) a korabeli *Magyar Szemle*ben volt olvasható. Az 1935 és 1938 közötti időszakban összesen tizenkét írása jelent meg, amelyek mindegyike a *Magyar kisebbség Jugoszláviában* címet viselte. Ezek kevésbé nevezhetők tanulmányoknak, inkább rövidebb, átlagosan három-négy-öt oldalas, beszámoló jellegű írásokról beszélhetünk. Elsősorban az anyaországi célközönség számára összegyűjtött minden olyan hír- vagy információértékkel bíró eseményt, adatot és tényt tartalmazott, amelyek a magyar kisebbség helyzetét érzékeltetve mutatták be a jugoszláv állam belső dinamikáját. A cikkek tehát nem egy-két főbb kérdéskört dolgoztak fel, hanem inkább az adott időszak fontosabb, aktualitással bíró eseményeit foglalták csokorba, amelyek valóban igen széles spektrumot öleltek fel. Ezek közé tartoztak például az ország népegészségügyi problémái, így az ország tüdővész- és vérbajstatisztikája is az egyes nemzeti-ségek szerinti bontásban.¹³ Természetesen az ország belpolitikai viszonyainak alakulását is nyomon követte, elsősorban a politikai játszmák és új közigazgatási rendeletek magyar lakosságot érintő fejleményeit kiemelve. Nyilvánvalóan személyes beállítottságából és eredeti hivatásából kifolyólag – hiszen költő-író művészemberről volt szó, aki a délvidéki irodalmi és kulturális életben rengeteg kapcsolattal rendelkezett – szintén különös figyelmet szentelt a jugoszláviai magyarság kulturális életének, és rendszeresen beszámolt a különböző irodalmi, kulturális és közművelődési társulatok vagy olvasóköri megalakulásáról. Ehhez a témához szorosan kapcsolódott a magyarság oktatásügye; sarkalatos kérdés volt számára a magyar nyelvű iskolák tankönyveinek kritikája, amelyeket az állam kötelező tananyaggá tett.¹⁴

Ezekben az írásaiban Fekete egyúttal a magyar–jugoszláv külpolitikai viszony alakulását is nyomon követte, de azt elsősorban nem a diplomáciai, hanem a kisebbségi kérdés javulásának függvényeként értékelte. Felfogása szerint a két állam közötti jó viszony fokmérőjének voltaképpen a jugoszláviai magyar kisebbség iránt tanúsított politikai bánásmódot tekintette, és a délszláv

¹² Fekete Lajos: Magyar kisebbség Jugoszláviában. *Magyar Szemle*, 25. (1935), 9–12. 378.

¹³ Fekete (1935): i. m. 380.

¹⁴ Fekete Lajos: Magyar kisebbség Jugoszláviában. *Magyar Szemle*, 27. (1936), 5–8. 189.

államról érzékeltetett kép is ennek függvényében alakult. A kezdeti igen negatív és kritikus hangvételű írások után 1937–1938-ban már megenyhültebb hozzáállást tanúsított, és elismerte Jugoszlávia javuló viszonyulását a magyar kérdéshez.¹⁵

A *Magyar Szemlé*ben megjelent írásaiban Fekete nem rendszerezte és nem foglalta össze az általa közölt információkat, és nem törekedett átfogó konklúziót levonni, hanem – ahogy már említettem – tömören, hírszerű formában fogalmazta meg a legfontosabb aktualitásokat. 1938-ban a *Kisebbségvédelem* című folyóiratban megjelent azonban egy hosszabb, tizenkét oldalt kitevő tanulmánya, amely *A magyar kisebbség politikai és gazdasági helyzete Jugoszláviában* címet viselte. Ebben az írásában a demográfiai, politikai és gazdasági tényezőkön keresztül vizsgálta a magyarság helyzetét a jugoszláv államban. A tanulmány tulajdonképpen a már a *Magyar Szemlé*ben közölt írásaiból származó legfontosabb adatok és következtetések feldolgozásának és összefoglalásának tekinthető. Számba vette a jugoszláviai magyarság lélekszámát, területi eloszlását, valamint hogy miként torzultak a nemzetiségi arányok a megváltozott közigazgatási beosztásoknak köszönhetően. Lényegi elem, hogy az általa közölt adatok és következtetések alapjaként hivatalos jugoszláv statisztikai forrásokat jelölt meg, amelyekre hivatkozva és ezeket egymással összevetve mutatta ki a magyar népesség számát és arányát célzó ferdtítéseket.¹⁶ Az Államtudományi Intézetben keresztül a magyar diplomácia kulcsfontosságú stratégiai fegyverként használta az utódállamok által kibocsátott hivatalos statisztikákat és adatokat a területi rendezésről szóló tárgyalások során is, például az első bécsi döntés alkalmával.¹⁷ Fekete Lajos a demográfiai adatok alapján elemezte a magyarokat hátrányosan érintő belpolitikai és választási rendszert, a jogi és állampolgári sérelmeket, továbbá a súlyos gazdasági sérelmeket is. Jugoszlávia pénzügyi és gazdaságpolitikájában a magyarok lakta területek, elsősorban a Vajdaság gazdasági kifosztásának programját látta, mivel a húszas években a magyarok kárára végrehajtott agrárreform mellett a statisztikai adatok alapján a többségben magyarok és németek lakta területek az átlagnál jóval nagyobb részen vették ki a részüket az adózásból és közteherviselésből.¹⁸ Mellékesnek tűnhet, de egyben kissé különös az a tény, hogy egyik publikációjához sem közölt

¹⁵ Fekete Lajos: Magyar kisebbség Jugoszláviában. *Magyar Szemle*, 34. (1938c), 9–12. 92.

¹⁶ Fekete Lajos: A magyar kisebbség politikai és gazdasági helyzete Jugoszláviában. *Kisebbségvédelem*, 1. (1938a), 1–6. 30–31.

¹⁷ Rónai (1993): i. m. 125–126.

¹⁸ Fekete (1938a): i. m. 35–40.

térképet, ami hasonló témájú, politikai földrajzi tanulmányok esetében gyakran esszenciális eszközként szokott funkcionálni.

Alapvetően Fekete Lajos írásaiból negatív államkép rajzolódik ki a déli szomszédos országról. Fő mondanivalójuk, hogy Jugoszlávia nem egy egységes államalakulat, hanem egy erős belső és külső politikai és gazdasági feszültségekkel terhelt, jelentős centrifugális erők hatása alatt álló ország, amelyben a trianoni döntés után elcsatolt magyar lakosság fundamentálisan hátrányos helyzetbe került. Tulajdonképpen véleménye nagyjából megegyezik a korabeli *Magyar Szemlé*ben megjelent, Jugoszláviával – elsősorban belső viszonyaival – foglalkozó más szerzők írásainak üzenetével,¹⁹ újdonságértékük tehát lényegi szempontból nem különösebben volt, inkább megközelítésbeli eltérésről beszélhetünk.

Fekete Lajos írásai tudománytörténeti szempontból

Ahogy tehát az imént kiemeltük, Fekete Lajos publikációinak tartalma nagyjából megegyezik a magyar közéletben Jugoszláviáról általánosságban kialakult nézetekkel. A *Magyar Szemlé*ben közölt írásaiban rengeteg adalékkal szolgált a szomszédos állam belső állapotait, illetve a magyar lakosság általános helyzetét illetően. A *Kisebbségvédelemben* megjelent tanulmányában pedig alaposan kidolgozott érvekkel és statisztikai mutatókkal számszerűen alá is támasztotta álláspontját. Nyilvánosan, nyomtatásban megjelent írásainak jelentőségét azonban véleményünk szerint elsősorban nem tartalmuk adja, hanem az a tény, hogy az Államtudományi Intézet munkatársaként tette közzé őket. Különösen nagyobbitja ennek a körülménynek a fontosságát az első fejezetben már ismertetett tényállás, miszerint az Államtudományi Intézet dokumentációs és forrásanyagának legnagyobb része a II. világháborút követően megsemmisült vagy elveszett. Ezzel pedig nemcsak a magyar történelem sorsdöntő időszakának és életbevágó kérdéseinek egy fontos mozaikja veszett el a magyar történetírásból, hanem a magyar politikai földrajz tudománytörténetében is tetemes űr keletkezett.

A kevés fennmaradt forrásból és visszaemlékezésből eddig is tudvalevő volt, hogy az Államtudományi Intézet hatalmas és szinte mindenre kiterjedő gyűjtőmunkát végzett az utódállamokra és a közép-európai térségre vonatkozóan.²⁰

¹⁹ Lásd Bajza József: Jugoszlávia válsága. *Magyar Szemle*, 17. (1933), 1–4. 382–390.

²⁰ Lásd Rónai Andrásnak, az Államtudományi Intézet későbbi igazgatójának már idézett önéletrajzi könyvét: Rónai (1993): i. m. 262.

Fekete írásai ezekhez szolgáltatnak konkrétumokat. Amellett, hogy a jugoszláviai magyarságot érintő minden jellegű, gazdasági, politikai, oktatási, vallási, népegészségügyi stb. információt összegyűjtött és közzétett, rengeteg statisztikai nyilvántartást, újságlapot, közéleti nyilatkozatot is megjelölt mint az általa nyilvánosságra hozott adatok forrásait.²¹ Ezek alapján bepillantás nyerhető egyrészt az Államtudományi Intézet belső adatgyűjtési tevékenységébe, másrészt pedig az adatok feldolgozási és felhasználási procedúrájába.

Fekete Lajos személyének és munkásságának feltárása és feldolgozása annak ellenére, hogy természetesen csak apró mozaikként szolgál az Államtudományi Intézet két világháború közötti magyar geopolitikában játszott szerepének rekonstrukciójához, fontos adalékokat jelent a magyar politikai földrajz klaszikus kora tudománytörténetének kritikai értékeléséhez. Az Államtudományi Intézet a magyar politikai földrajz olyan kiváló művelőinek munkásságához kapcsolódik szervesen és elválaszthatatlanul, mint Teleki Pál vagy Rónai András,²² és tevékenységének alapos kutatása és vizsgálata nélkül sem az előbb említett két tudós életműve, sem az 1945-öt megelőző magyar politikai földrajz és geopolitika tudománytörténete nem lehet teljes.

Érdekes kérdés viszont, hogy Feketének miért csak 1938-ig jelentek meg az írásai. Ez több szempontból is furcsának hat, amennyiben figyelembe vesszük, hogy 1938-at követően a világpolitikai események jelentősen felgyorsultak, és az I. világháborút követően felállított, majd húsz évig mozdulatlan nemzetközi viszonyrendszert alapjaiban rengették meg az elkövetkező évek területi változásai, amelyekből Magyarország sem maradt ki.²³ Az országgyarapodások időszakában az Államtudományi Intézet feladatainak száma és jelentősége is megugrott, az addig főleg a háttérben működő intézmény ekkortájt lépett ki a nyilvánosság elé, sőt a diplomáciai tárgyalásokat követően a visszacsatolt országterületek közigazgatási, politikai és gazdasági szervezőmunkájában is részt vett.²⁴ Az intézeti munkatársak publikációs tevékenysége felélénkült: az új

²¹ Példának okáért lásd Fekete Lajos: Magyar kisebbség Jugoszláviában. *Magyar Szemle*, 32. (1938b), 1–4. 189.

²² Kubassek (2011): i. m. 987–996.

²³ Szamborovszkyné Nagy Ibolya: *Területi változások Köztes-Európában a második világháború „környékén” (1935–1945)*. *Közoktatás*, 16. (2011), 1–2. 25–31.

²⁴ Rónai (1993): i. m. 181–189.

helyzetről való tájékoztatás és annak a nyilvánossággal való megismertetése is részben az ő feladatuk volt.²⁵

1938-at követően azonban Feketének a jelenleg rendelkezésre álló információk szerint nem jelent meg több ilyen tematikájú publikációja, ami az előbb vázoltak fényében különös. Ennek oka – jelen állás szerint – ismeretlen, viszont az Államtudományi Intézet belső struktúrája, feladatai és működése szempontjából fontos adalékokkal szolgálhatna a magyar politikai földrajz tudománytörténetét illetően.

Konklúzió

Fekete életművét és itt röviden bemutatott munkásságát figyelembe véve leszűrhető az az alapvető következtetés, hogy a magyar politikai földrajz tudománytörténetében nem csak geográfusok vagy a földrajztudományhoz szorosabban kapcsolódó szakemberek játszottak szerepet. Fontos ezt kiemelni, annak ellenére, hogy a már említett Rónai András sem volt földrajzos végzettségű, hanem a közgazdaság-tudományi karon szerzett diplomát és doktori címet is – bár azt azért érdemes megjegyezni, hogy doktori disszertációját politikai földrajzi témából írta.²⁶ Fekete Lajos azonban a politikai földrajztól jóval távolabb álló területről, a költészet és az irodalom világából érkezve lett az Államtudományi Intézet jugoszláv referense. Munkatársai nagy részének kilétét továbbra is homály fedi, de lehetséges, hogy többen Feketéhez hasonlóan szintén teljesen más háttérrel érkeztek az intézménybe.

Fekete Lajos feladata az Államtudományi Intézet jugoszláv referenseként a délszláv államalakulatról való adatgyűjtés és ezek feldolgozása, illetve az ott élő magyarság helyzetének olyan módszertannal elkészített értékelése volt, amely lehetővé tette, hogy az általa levont következtetések tudományos és diplomáciai értelemben is felhasználhatóak legyenek, így hozzájáruljanak az Államtudományi Intézet alapvető feladatának ellátásához, amely a két világháború közötti magyar geopolitikai célok megvalósulását és a trianoni békediktátum

²⁵ Lásd Rónai András: Új felvidéki határunk. *Földrajzi Közlemények*, 67. (1939), 1. 190–200.; Rónai András: Erdély tájai és az új határ. *Földrajzi Közlemények*, 68. (1940), 1. 239–250.

²⁶ Dövényi Zoltán: Rónai András és a magyar politikai földrajz. In Dövényi Zoltán – Nagy Miklós Mihály – Perényi Bálint: *Legitim geopolitika. Tanulmányok a klasszikus német geopolitikáról*. Budapest, Pallas Athéné, 2021. 111–115.

revíziójával egy igazságosabb térségbeli állapot létrehozását volt hivatott szolgálni. A Fekete által közölt adatok rendkívül széles spektrumon helyezkedtek el, az ország – és főleg a magyar népesség – életének egészére kiterjedtek.

Írásai értékelésekor szintén szükséges figyelembe venni, hogy elsősorban a hazai nyilvánosságnak szóltak, így a legfontosabb információk átadása mellett a magyar etnikumot érintő általános demográfiai, politikai és gazdasági összefüggések bemutatására szorítkoztak. Betekintést nyújtanak viszont az Államtudományi Intézet tevékenységébe, abba, hogy milyen források alapján és milyen módszerekkel végezték az intézményi munkatársak az adatgyűjtést.

Végezetül az Államtudományi Intézet történetének és jelentőségének kutatása szempontjából is új perspektívákat nyithat Fekete Lajos személyének és munkásságának további feltárása és tanulmányozása, hiszen szinte biztosra vehető, hogy a jelenleg rendelkezésre álló dokumentumok és adatok csak egy részét képezik az intézetben végzett tevékenységének. Hagyatéka és egyéb, még nem nyilvánosságra került anyagai segíthetik az Államtudományi Intézet által kidolgozott teljesebb Jugoszlávia-kép rekonstruálását és ezáltal a korabeli magyar politikai földrajzi felfogás megértését.

Felhasznált irodalom

- Bajza József: Jugoszlávia válsága. *Magyar Szemle*, 17. (1933), 1–4. 382–390.
- Bárdi Nándor: A budapesti kormányzatok magyarságpolitikai intézményrendszere és stratégiája, 1918–1938. In Ujváry Gábor (szerk.): *A közös haza konfliktusai. A Kárpát-medence népei és kelet-közép-európai kapcsolataik*. Budapest, Kodolányi János Főiskola, 2014. 61–138.
- Dövényi Zoltán: Rónai András és a magyar politikai földrajz. In Dövényi Zoltán – Nagy Miklós Mihály – Perényi Bálint: *Legitim geopolitika. Tanulmányok a klasszikus német geopolitikáról*. Budapest, Pallas Athéné, 2021. 109–134.
- Fekete Lajos: *A bujdosó visszanéz. Önéletrajzi jegyzetek*. Szabadka, Életjel, 1971.
- Fekete Lajos: Magyar kisebbség Jugoszláviában. *Magyar Szemle*, 25. (1935), 9–12. 378–382.
- Fekete Lajos: Magyar kisebbség Jugoszláviában. *Magyar Szemle*, 27. (1936), 5–8. 188–191.
- Fekete Lajos: A magyar kisebbség politikai és gazdasági helyzete Jugoszláviában. *Kisebbségvédelem*, 1. (1938a), 1–6. 29–40.

- Adalékok az Államtudományi Intézet szerepéhez a két világháború közötti magyar geopolitikában
 Fekete Lajos: Magyar kisebbség Jugoszláviában. *Magyar Szemle*, 32. (1938b), 1–4. 186–190.
- Fekete Lajos: Magyar kisebbség Jugoszláviában. *Magyar Szemle*, 34. (1938c), 9–12. 92–97.
- Franyó Frigyes: Rónai András élete és tudományos munkássága. *Földrajzi Értesítő*, 57. (2008), 1–4. 21–38.
- Hajdú Zoltán: *Magyarország történeti államföldrajza*. Budapest, Dialóg Campus, 2019.
- Kenyeres Ágnes (szerk.): *Magyar életrajzi lexikon*. Budapest, Akadémiai, 1981.
- Kovács Anikó: Adalékok a magyar revíziós mozgalom történetéhez. *Regio*, 5. (1994), 3. 70–94.
- Kubassek János: Teleki Pál, a magyar politikai földrajz atyja. *Magyar Tudomány*, 172. (2011), 8. 987–996.
- Rónai András: Új felvidéki határunk. *Földrajzi Közlemények*, 67. (1939), 1. 190–200.
- Rónai András: Erdély tájai és az új határ. *Földrajzi Közlemények*, 68. (1940), 1. 239–250.
- Rónai András: *Térképezett történelem*. Budapest, Püski, 1993.
- Szamborovszkyné Nagy Ibolya: Területi változások Köztes-Európában a második világháború „környékén” (1935–1945). *Közoktatás*, 16. (2011), 1–2. 25–31. Online: https://dspace.kmf.uz.ua/jspui/bitstream/123456789/451/3/SZNI_Területi_valtozasok_Koztes_Europaban_a_masodik_vilaghaboru_kornyeken_2011.pdf